

Р. І. Сибірна

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
професор кафедри кримінального права і процесу
д-р біол. наук, професор

А. В. Сибірний

Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри менеджменту,
канд. біол. наук, доцент

О. В. Хомів

Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки,
канд. екон. наук, доцент

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

© Сибірна Р. І., Сибірний А. В., Хомів О. В., 2015

Проаналізовано місце і роль судово-товарознавчих експертиз під час розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з фальсифікацією споживчих товарів.

Кількісне і якісне оцінювання основних характеристик споживчих товарів використовується для порівняння з базовими значеннями показників з метою вирішення основних задач судово-товарознавчої експертизи.

Ключові слова: судова експертиза, судово-товарознавча експертиза, споживчі товари, ідентифікація, фальсифікація, якість.

Р. И. Сибирная, А. В. Сибирный, О. В. Хомив

СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ТОВАРОВ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ УГОЛОВНЫХ ДЕЛ

Проанализированы место и роль судебно-товароведческих экспертиз при расследовании уголовных дел, связанных с фальсификацией потребительских товаров.

Количественная и качественная оценка основных характеристик потребительских товаров используется для сравнения с базовыми значениями показателей с целью решения основных задач судебно-товароведческих экспертиз.

Ключевые слова: судебная экспертиза, судебно-товароведческая экспертиза, потребительские товары, идентификация, фальсификация, качество

R. I. Sybirna, A. V. Sybirnyj, O. V. Khomiv

JUDICIAL EXAMINATION OF CONSUMER GOODS IN INVESTIGATING CRIMINAL CASES

Analyzed the place and role of judicial and merchandising expertise in the investigation of criminal cases involving counterfeiting of consumer goods.

Quantitative and qualitative assessment of the main characteristics of consumer goods used for comparison to the reference indicators for the purpose of solving the basic problems of forensic merchandising expertise.

Key words: forensics, forensic merchandising expertise, consumer goods, identification, falsification of quality

Постановка проблеми. За даними статистики останнім часом в Україні збільшується кількість осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності за вчинені правопорушення, в тому числі, у промисловості, торгівлі, сфері обслуговування та підприємницької діяльності, у галузі стандартизації, метрології, сертифікації (відповідно до ст. 225 КК України – “Обман покупців та замовників”; 226 – “Фальсифікація засобів вимірювання”; 227 – “Випуск або реалізація недоброякісної продукції”; 229 – “Незаконне використання товарного знаку”).

Згідно з чинним законодавством України розслідування злочинних порушень правил такого роду належить до компетенції слідчих органів внутрішніх справ.

Практика свідчить, що ефективність розслідування і судового розгляду кримінальних справ багато в чому залежить від своєчасного призначення і якісного проведення судово-товарознавчої експертизи. Висновки експертів-товарознавців дозволяють правильно розслідувати, розглядати і кваліфікувати злочини. Спеціальні знання товарознавців дуже часто застосовуються не тільки при дослідженні речових доказів. У ряді випадків вони використовуються в ході огляду місця події, обшуку та інших слідчих дій з метою виявлення доказів, а також під час вивчення причин і умов, що сприяли здійсненню розкрадань державного і суспільного майна, шахрайств і злочинів у сфері захисту прав споживачів та пов'язаних із нанесенням шкоди для здоров'я та життя громадян.

При цьому об'єктами злочинної діяльності є продовольчі та непродовольчі товари, тара й упакування, сировина, матеріали та напівфабрикати. Часто об'єктами злочинних дій стають сертифікати відповідності, ліцензії, товарно-транспортні документи, фірмові та товарні знаки, акцизні марки.

Стан досліджень. Використання можливостей судово-товарознавчої експертизи у боротьбі зі злочинністю передбачає вирішення ряду теоретичних, правових та процесуальних проблем. Зокрема, теоретичним аспектам присвячені наукові праці Т. В. Авер'янова, В. Д. Арсеньєва, Ф. М. Джавадова, О. О. Ейсмана, О. Р. Россинської та ін. Дослідженням судово-товарознавчих експертиз у різнобічних аспектах займалися В. В. Архипов, К. А. Букалов, О. М. Моїсєєв та ін. Важливий внесок у вивченні питань методології проведення товарознавчих експертиз, зокрема ідентифікації та фальсифікації споживчих товарів зробили Г. В. Дашков, О. О. Закатов, А. І. Лозовий, Я. С. Сапошинський, Л. О. Сергєєв, С. С. Толмачова. У роботах О. М. Бандурки, О. М. Головченка, Л. В. Ніколаєвої, Н. С. Карпова, Т. М. Кравцової та ін. вивчені питання технологічних процесів, умов виробництва, зберігання та реалізації продукції, внаслідок чого недоброякісні споживчі товари надходять на споживчий ринок, що становить загрозу життю та здоров'ю населення та завдає державі значних економічних збитків [1, 3, 6, 8, 9].

Разом з тим, підвищення ефективності судово-товарознавчих експертних досліджень у практиці розкриття, розслідування та запобігання злочинам обумовлюється рядом причин. Серед них – своєчасне використання експертами-товарознавцями найсучасніших досягнень науки і техніки, вміння та високопрофесійне застосування фахівцями знань у проведенні цієї діяльності.

Мета роботи. Проаналізувати місце і роль судово-товарознавчих експертиз при розслідуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з фальсифікацією споживчих товарів.

Виклад основних положень. Останнім часом на споживчому ринку України інтенсивно поширюється фальсифікація та підробка алкогольних, слабоалкогольних та безалкогольних напоїв, фальсифікація та пересортування продукції м'ясо-молочної промисловості, кондитерських виробів, харчових жирів рослинного і тваринного походження. Так, з метою здешевлення продукції та отримання надприбутків до жирів тваринного походження (вершкове масло) додають малоцінні жири рослинного походження, а рослинні олії у майонезі часто замінюють синтетичними емульгаторами. Вагомість дослідження подібних фактів останнім часом зросла у зв'язку з масовим

надходженням до України екзотичних рослинних жирів та олій і продуктів, виготовлених на їх основі. Однією з найпоширеніших груп таких товарів є замінники та еквіваленти какао-масла, виготовлені із використанням кокосової та пальмової олії. Крім того, на підприємствах м'ясної промисловості для прискорення технологічного процесу і отримання надприбутків до основного компоненту – м'яса, додають малоцінні домішки як тваринного, так і рослинного походження. Низку натуральних і штучних харчових добавок додають до сировини, напівфабрикату або готового продукту з метою збільшення строку їх зберігання, підсилення смаку, запаху, кольору та надання гарного зовнішнього вигляду. Такими домішками можуть бути подрібнені та перемелені кістки і шкіра тварин, субпродукти, білкові домішки рослинного й тваринного походження, не передбачені рецептурою, а також ароматизатори, стабілізатори, посилювачі смаку, барвники, емульгатори та інші речовини. Безконтрольне використання цих речовин надає ковбасним виробам не притаманний їм запах, смак і консистенцію [4, с. 113–117; 7, с. 44; 10, с. 96].

Сьогодні одним з найскладніших та інформативних напрямів досліджень випробувальних лабораторій щодо продовольчих товарів є експертиза алкогольних напоїв. Статтею 204 КК України передбачено кримінальну відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, серед яких значне місце посідають алкогольні вироби. Набуття чинності новим КК України, а отже, і зазначеною статтею, підвищило ефективність боротьби з фальсифікацією лікєро-горілчаної продукції на загальнодержавному рівні, а також сприяло зростанню результативності роботи правоохоронних органів у цьому напрямі. Завдяки цьому останнім часом викрито велику кількість підпільних цехів з виробництва горілки, вина, коньяку та слабоалкогольних напоїв. При цьому під виглядом коньяків пропонуються забарвлені чаєм водні розчини етилового спирту, а дешеві вина підсолоджують цукром та фарбують синтетичними барвниками.

За таких умов широко практикується призначення судово-товарознавчої експертизи, що є одним із способів використання спеціальних знань слідчим у судочинстві.

Судово-товарознавча експертиза призначається для з'ясування питань: до якого сорту належать ті чи інші товари, чи відповідає фактична ціна, артикул і маркування товару даним, вказаним на ярлику і прибутково-видаткових документах, чи відповідають маркувальні знаки або клейма, які є на товарі, його якості; яка справжня вартість одиниці вимірювання (кілограм, штука.) даного товару, чи відповідає упаковка і тара, в якій знаходились товари при продажу встановленим взірцям; яким підприємством виготовлені товари і тара; чи не виготовлені вони кустарним способом; чи виготовлений товар з доброякісної сировини або сировина була недоброякісною, чи відповідає ціна товару, що вказана на цінниках, прейскурантній ціні.

За допомогою хімічної (харчової) експертизи можна з'ясувати: фальсифікації товарів або страв (температуру гарячих страв), які продаються в торговій організації або підприємстві громадського харчування; способи фальсифікації, наприклад, розбавлення молока, спиртних напоїв тощо, процентне співвідношення спирту і води, молока і води тощо.

Під час технічної експертизи ваговимірювальних приладів ставляться питання: які дефекти є у даного ваговимірювального приладу і що спричинило утворення того чи іншого дефекту, чи відповідають фактична міра, маса, ємність даних ваговимірювальних приладів показникам, які вказані на ньому. Даний вид експертизи доручається спеціалістам, які працюють у лабораторіях стандартів мір та вимірювальних приладів [1, с. 11; 2, с. 183, 184; 4, с. 368–370].

Специфічним видом криміналістичної експертизи при розслідуванні обману покупців і замовників є експертиза акцизних марок, пломб, засобів, якими прикріплюються етикетки до тих чи інших товарів.

Експертиза може відповісти на такі питання, як, наприклад, чи зривались пломби і чим був зроблений відбиток. Можуть бути призначені й інші види криміналістичних експертиз з метою перевірки цілісності упаковки товарів або чи було переклеювання етикеток.

Під час проведення судово-товарознавчої експертизи роботу починають із огляду об'єкту дослідження. У ході огляду визначають ідентифікаційні ознаки товару. До їхнього числа відносяться різні матеріально-речовинні (споживчі) властивості, що характеризують групову чи індивідуально-конкретну приналежність. Вони встановлюються за допомогою нормативних документів (ГОСТ, ДСТУ, технічних умов, технічних регламентів), прейскурантів та іншої нормативно-технічної документації [8, с. 42; 10, с. 189; 11, с. 112].

Отже, судовою експертизою визнають науково-практичні дослідження обізнаною особою – експертом-товарознавцем – певних матеріалів досудового слідства. У кримінальному судочинстві знання в області товарознавства широко використовуються у формі проведення судово-товарознавчих експертиз. Виникнувши на базі товарознавства і несудової товарознавчої експертизи, судово-товарознавча експертиза стала галуззю практичної діяльності, покликаної до життя потребами слідчої і судової практики.

Принципи судово-товарознавчої експертизи характеризують найважливіші вихідні положення її тактики та, з урахуванням специфіки кримінального судочинства, обґрунтовують необхідність використання системи загальних і спеціальних тактичних прийомів, через які ці принципи реалізуються в процесі розслідування чи судового розгляду справи. При цьому одним із найважливіших принципів тактики судово-товарознавчої експертизи є планування конкретних слідчих та судових дій, що пов'язані із її підготовкою, призначенням і проведенням. Планування слідчих дій, за своєю суттю, є початком реалізації всієї системи тактичних принципів, загальних і спеціальних прийомів та рекомендацій, направлених на ефективне і повне використання спеціальних товарознавчих знань у кримінальному судочинстві.

Висновки. Отже, метою судово-товарознавчої експертизи є проведення кількісних і якісних оцінок основних характеристик товару під час його дослідження, а також процесів, що впливають на ці характеристики, але найчастіше не піддаються безпосередньому виміру і ґрунтуються на судженнях експертів.

Товари, як об'єкти експертних досліджень, вивчаються для вирішення задач судово-товарознавчої експертизи, а поряд із цим аналізуються, з метою отримання нових наукових знань та виявлення конкретних наукових закономірностей.

Результати аналізу експертної діяльності дозволяють стверджувати, що у своїх дослідженнях експерт-товарознавець часто проводить оцінку рівня якості, при якій показники споживчих властивостей оцінюваних споживчих товарів порівнюються з базовими значеннями цих же показників. Зокрема, оцінка рівня якості залежно від кількості оцінюваних властивостей і процедур оцінки включає низку різноманітних методів (диференціальних, комплексних, змішаних).

У своїх дослідженнях експерти-товарознавці повинні використовувати уніфіковану градацію всіх споживчих товарів по якості, яка дає змогу розробити і застосувати єдиний підхід до визначення їх якості та оцінювання рівня показників якості.

1. *Архіпов В. В. Зміст предмету судово-товарознавчої експертизи [Електронний ресурс] / В. В. Архіпов, А. В. Архіпова // Форум права. – 2007. – № 1. – С. 9–13. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-1/07/avvcte.pdf>.*
2. *Архіпов В. В. Класифікації експертних завдань, які вирішуються в рамках судово-товарознавчої експертизи / В. В. Архіпов // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 4. – С. 181–187.*
3. *Бандурка О. М. Деякі концептуальні проблеми реформування правоохоронної системи України / О. М. Бандурка // Наше право / Our Law. – 2008. – № 4. – Ч. 1. – С. 32–36.*
4. *Бараняк В. М. Судові експертизи: Курс лекцій / В. М. Бараняк, Р. І. Сибірна. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 168 с.*
5. *Благута Р. І. Криміналістика: навч. посіб. / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. – К.: Атіка, 2012. – 496 с.*
6. *Моїсєєв О. М. Процесуальне значення допиту експерта / О. М. Моїсєєв // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики – 2009. – Вип. 9. – С. 120–143.*
7. *Петрова І. А. Експертні дослідження круп, борошна та хлібобулочних виробів при розкритті економічних злочинів / І. А. Петрова, О. В. Загуменна, Т. С. Дьякова, В. В. Яременко. – Х.: Титул, 2008. – 72 с.*
8. *Плесовских Ю. Г. Судебная экспертиза: проблемы назначения и производства / Ю. Г. Плесовских // Эксперт-криминалист. – 2009. – № 2. – С. 39–45.*
9. *Притульська Н. В. Ідентифікація продовольчих товарів: теорія і практика: монографія / Н. В. Притульська. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 193 с.*
10. *Снігерьев О. П. До питання використання матеріалів, отриманих при провадженні ОРД у кримінальному судочинстві, як доказів / О. П. Снігерьев // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2005. – № 2. – С. 187–192.*
11. *Щербаковський М. Г. Призначення та провадження судових експертиз: навч. посіб. / М. Г. Щербаковський. – Х.: Фактор, 2011. – 400 с.*